

Sosyal Fobinin Etiyolojisinin İncelenmesi Amacıyla Gerçekleştirilen Araştırmalara Genel Bir Bakış

Gözde ÖZDİKMENLİ DEMİR¹

gozdeoz2004@yahoo.com

ÖZET

Sosyal fobi, yaşam boyu görülme sıklığı oldukça yüksek bir rahatsızlık olmasına rağmen bu bozukluğun kaynağını saptamaya yönelik etiyolojik çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu makalede, sosyal fobinin etiyolojisini açıklamaya yönelik yapılan araştırmalar; (1) kalıtsal faktörler, (2) davranışsal ketlenmeyi temel alan açıklamalar, (3) ailesel faktörler, (4) bağlanma kuramına dayalı açıklamalar, (5) duygusal ve bilişsel yapılanmalara dayalı açıklamalar başlıkları altında ele alınarak incelenecektir. Bu yazının amacı, sosyal fobinin nedenlerine yönelik bilimsel açıklamaları belli başlıklar altında toplamak ve gelecekte bu alanda yapılacak olan araştırmalara yol göstermektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal fobi, etiyoloji, davranışsal ketlenme, ergenler, çocuklar.

ABSTRACT

Although the lifetime prevalence of social phobia is very high, studies about finding its etiological roots are relatively less. In this present paper etiological studies about social phobia were presented in five headings: (1) genetic factors, (2) behavioral inhibition, (3) family factors, (4) explanations based on attachment theory, and (5) emotional and cognitive constructions. The aim of the paper was to collect the scientific studies discussing the etiology of social phobia in certain headings and guide the following research on that disorder.

---

¹ Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü.

Gözde ÖZDİKMENLİ DEMİR

Key Words: *Social phobia, etiology, behavioral inhibition, adolescents, children.*

Giriş

Sosyal fobi bireyi birçok sosyal ortamda bulunmaktan alıkoyan, yaşam kalitesini azaltan, kişilerarası ilişkiler kurmaktan uzaklaştıran önemli bir davranış bozukluğudur. Bu davranış bozukluğu DSM IV-TR' de (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2001) tanımadık insanlarla karşılaşma, başkalarının gözünün önünde olma, karşı cinsle veya bir topluluk önünde konuşma gibi sosyal durumlar içinde yer almaktan belirgin ve sürekli bir korku duyma olarak tanımlanmaktadır. Bahsedilen ilişkisel ya da toplumsal durumlar bireyde yoğun bir kaygı uyandırmaktadır ve kişi bunun anlamsız olduğunu bilmesine rağmen bu yoğun kaygı halini yaşar. Sosyal fobiye sahip kişi kendisi için aşırı kaygı uyandıran toplumsal ortamlardan kaçınır ya da kaçınmadığı durumlarda da yoğun bir kaygı ve sıkıntı ile bunlara katlanır. Beidel, Turner ve Morris (1999) sosyal fobiye sahip çocuklarda aşırı duygusal tepkisellik, sosyal korkular ve ketlenmeler (inhibitions), isteksizlik (disfori), yalnızlık ve genel korkular bulunduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, bu çocuklar için sırasıyla en çok sosyal korku uyandıran durumların sınıf içinde yüksek sesle okuma yapma, müzik ya da beden eğitimi alanında bir faaliyet sergileme, bir sohbeti başlatma ve sürdürme, tahtada yazı yazma, restoranda yemek ısmarlama, dans etme, sınıfta bir soru yanıtlama, diğer çocuklarla ortak çalışma ya da oynama ve sınava tabi tutulma gibi durumlar olduğu da bulunmuştur (Beidel ve ark., 1999). Görüldüğü gibi sosyal fobi, bireyin sosyal ortamlardan uzak durması ve kişilerarası ilişkilerden kendini soyutlaması nedeniyle oldukça zarar verici bir davranış bozukluğudur.

Sosyal fobinin başlangıç yaşı hakkında farklı bulgular bulunmakla birlikte, Tillman ve arkadaşları (2003) sosyal fobinin de içinde bulunduğu birçok davranış bozukluğunu 7-16 yaş grubu üzerinde inceledikleri araştırmalarında sosyal fobinin başlangıç yaşının 7.3 olduğunu bulmuşlardır. Sosyal fobinin çocukluk döneminde ortaya çıktığını belirten başka araştırmalar da mevcuttur. Örneğin, Boyd ve arkadaşları (1990) fobilerin görülme sıklığını ve başlangıç yaşlarını inceledikleri çalışmalarında sosyal fobinin ortaya çıkış sıklığında 11-17 yaşları arasında bir artış olduğunu bulmuşlardır. Yirmili yaşlarda bu rahatsızlığın başlama sıklığı iyice düşmekte ve daha da ilerleyen yaşlarda neredeyse yok denecek kadar azalmaktadır. Schneider, Johnson, Hornig, Liebowitz ve Weissman (1992) 18

Sosyal Fobinin Etiyolojisinin İncelenmesi Amacıyla Gerçekleştirilen Araştırmalara Genel Bir Bakış

yaş ve üzerindeki 18.000 yetişkinle gerçekleştirdiği çalışmalarında sosyal fobinin başlangıç yaşınının 13.3-15.5 yaş arasında olduğunu bulmuşlardır. Kendler, Neale, Kessler, Heath ve Eaves (1992) tek yumurta ve çift yumurta ikizi olan kadınlar üzerinde yaptıkları araştırmalarında sosyal fobinin başlangıç yaşı olarak onlu yaşlara denk geldiğini (çocukluk ve ergenlik) ve hayvan korkusu ve özgül fobinin ardından başlangıç yaşı açısından üçüncü erken bozukluk olduğunu saptamışlardır. Sosyal fobinin başlangıç yaşınının küçük örneklerde incelendiği bazı araştırmalarda ise (Mancini, Van Ameringen, Szatmari, Fugere ve Boyle, 1996; Turner, Beidel, Dancu ve Keys, 1896) sosyal fobinin ergenlik dönemi başlangıçlı bir davranış bozukluğu olduğu belirtilmektedir. Ancak, yapılan tüm bu araştırmalar göstermektedir ki sosyal fobi oldukça küçük yaşlarda başlamaktadır ve oluşturulacak koruyucu çalışmalar da bu durumun dikkate alınması ve daha okul öncesi dönemden başlayarak çocuklar için risk oluşturabilecek faktörlerin aza indirilmeye çalışılması gerekmektedir.

Sosyal fobinin yaşam boyu görülme sıklığının %1-%2.3 arasında olduğu belirtilmektedir ve tüm fobiler arasında sosyal fobi 1/4 oranında görülmektedir (Boyd ve ark., 1990). Ülkemizde sosyal fobinin prevalansını incelemek amacıyla yapılan az sayıda çalışma olup üniversite öğrencilerinde sosyal fobinin yaşam boyu yaygınlığının %9.6, son bir yıllık yaygınlığının ise %7.9 olduğu bulunmuştur (İzgiç, Akyüz, Doğan ve Kuğu, 2000). Ergenlerden oluşan (13-17 yaş) bir örneklem grubunda ise sosyal fobi görülme oranının %14.4 olduğu kaydedilmiştir (Bayramkaya, Toros ve Özge, 2005). Genel olarak sosyal fobiye eşlik eden (comorbidity) diğer davranım bozuklukları incelendiğinde bunların; agorafobi, özgül fobi, somatizasyon bozukluğu, majör depresyon, obsesif-kompulsif bozukluk, distimik bozukluk ve bipolar bozukluk olduğu bulunmuştur (Schneier ve ark., 1992). Kendler ve arkadaşları (1992) sosyal fobiye majör depresyon, genellenmiş kaygı bozuklukları ve panik bozukluğun yanı sıra, alkolizm ile yeme bozukluklarının eşlik etme oranlarının da anlamlı olduğunu tespit etmişlerdir. Sosyal fobinin ve çocukluk dönemindeki çekingenliğin çocuklardaki içselleştirilmiş davranış bozuklukları ile ilişkili olduğu (Findlay ve Coplan, 2008) ve sosyal fobiye sahip ergenlerin depresyon düzeylerinin de yüksek olduğu (Cunha, Gouveia ve Ceu Salvador, 2008) da bulunmuştur.

Ergenler üzerinde gerçekleştirilmiş olan bazı çalışmalar kişilerarası ilişkilerde ergenlerin özellikle atılganlık, karşılıklı olan ilişkiler ve topluluk

Gözde ÖZDİKMENLİ DEMİR

içinde konuşma durumlarında aile bireyleri ve yakın arkadaşları ile olan ilişkilerine kıyasla daha fazla sosyal kaygı yaşadıklarını ortaya koymuştur (örn: Ingles, Hidalgo ve Mendez, 2005). Sosyal fobiye sahip ergenler toplum içinde birçok farklı alanda yeni roller almaya başladıkları ve birçok yeni sosyal ortama girdikleri bu yaşam döneminde özellikle başkaları karşısında birşeyler okurken, sınav olurken, bir sohbeti başlatırken ya da dahil olurken, atletik ya da müzikle ilgili etkinlikler esnasında, yetişkinlerle ve yabancılarla konuşurken ve birine hoşlanmadıkları davranışına son vermelerini söylemek zorunda kaldıklarında yoğun kaygılar yaşayabilmektedirler (Puliafico, Comer ve Kendall, 2007).

Sosyal fobi, yaşam boyu görülme sıklığı oldukça yüksek olan bir rahatsızlık olmasına ve buna eşlik eden davranış bozukluklarının sayısının da fazla olmasına rağmen, bu bozukluğun kaynağını saptamaya yönelik etiyolojik çalışmaların sayısı oldukça azdır (Hudson ve Rapee, 2000; Lieb, Wittchen, Höfler, Fuetsch, Stein ve Merikangas, 2000; Neal ve Edelman, 2003). Bu makalede, son dönemde sosyal fobinin etiyolojisine ilişkin yapılan araştırmalara değinilecek ve bu araştırmalar şu ana alt başlıklar altında incelenecektir: (1) Kalıtımsal faktörler (2) Davranışsal ketlenme ile ilgili araştırmalar (3) Ailesel faktörler (4) Bağlanma kuramına dayalı açıklamalar (5) Duyguların anlaşılması ve bilişsel açıklamalar. Ardından, sosyal fobi konusunda yapılabilecek ileriye dönük araştırmalara yönelik önerilerde bulunulacaktır.

1. Kalıtımsal Faktörler

Birçok davranış bozukluğunda olduğu gibi sosyal fobinin ortaya çıkmasında da kalıtımsal faktörlerin önemli katkısı bulunduğu dair bulgular mevcuttur. Warren, Schmitz ve Emde (1999) yaptıkları boylamsal araştırmada 7 yaşındaki tek yumurta ikizlerinin sosyal kaygı ölçümlerinden elde ettikleri puanlar arasındaki korelasyon çift yumurta ikizlerinininkinden daha yüksektir. Ancak yine de hem çevresel faktörler (paylaşılan çevre) hem de genetik faktörler bir arada olduğu durumda sosyal fobi üzerinde daha güçlü bir belirleyici etki oluşmaktadır. Warren, Schmitz ve Emde (1999)'ye göre çocuklar ailelerinden genetik olarak getirdikleri bu özellikleri uygun çevresel koşullar da ortamda mevcutsa davranışsal ketlenme (behavioral inhibition) gibi daha çok mizaca dayalı yönlerle ortaya koymaktadırlar. Bu araştırmacılara göre davranışsal ketlenme aslında kalıtımsal mirasın ölçülebilir, gözlenebilir bir dışavurumu olarak da tanımlanmaktadır.

Sosyal Fobinin Etiyolojisinin İncelenmesi Amacıyla Gerçekleştirilen Araştırmalara
Genel Bir Bakış

Kendler ve arkadaşları (1992), 2000'den fazla tek ve çift yumurta ikizi kadın üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmalarında sosyal fobi ve diğer fobiler üzerinde kalıtsal faktörler kadar çevresel faktörlerin de etkili olduğunu belirtmekle birlikte sosyal fobinin %21 oranında kalıtsal kökene sahip olduğunu bulmuşlardır. Stein, Chartier, Kozak, King ve Kennedy (1998) yakın akrabalarında sosyal fobiye sahip olan kişilerden aldığı kan örnekleri üzerinden kalıtsal bazı analizler gerçekleştirmiştir. Ancak yapılan bu analizler sonucunda ilgilenilen serotonin taşıyıcı protein geninin sosyal fobi ile olan bağına ilişkin yeterli bir kanıt bulunamamıştır.

Andrews, Stewart, Allen ve Henderson (1990) davranış bozukluklarının kalıtsal belirleyicileri üzerine yaptıkları çalışmalarında kaygı bozukluklarının tek yumurta ikizlerindeki korelasyonunun .35'in üstünde olduğunu bulmuşlardır. Çift yumurta ikizi bayan kardeşler arasındaki korelasyon .05 iken çift yumurta ikizi erkek kardeşlerdeki korelasyon daha yüksektir (.34). Son dönemde gerçekleştirilen ikiz çalışmaları da (örn: Beatty, Heisel, Hall, Levine ve La France, 2002; Kendler, Karkowski ve Prescott, 1999) sosyal fobinin genetik kaynağının oldukça güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal fobi aynı zamanda özellikle majör depresyon ve alkol bağımlılığı ile de birlikte görülebilmekte ve kalıtsal benzerlikler taşımaktadır. Sosyal fobiye eşlik eden majör depresyonun bulunması alkol bağımlılığını ve intihar girişiminde bulunmayı büyük ölçüde yordamaktadır (Nelson ve ark., 2000).

Sosyal fobinin nörobiyolojik yönünün araştırıldığı çalışmalar daha çok temel nörotransmitter sistemler ve sistemlerdeki işleyiş sorunları üzerinde durmaktadır. Özellikle serotonin ve dopaminin sosyal kaygı ile olan ilişkisi incelenmektedir (örn: Kim ve Gorman, 2005; Marcin ve Nemeroff, 2003). Bu alanda yapılan araştırmalar amigdaloïd-hipokampal bölgede prefrontal bölgeyi de etkileyen bir "alarm sistemi" olduğunu göstermektedir ve kişinin bu bölgede oluşan aktiviteye dayalı olarak sosyal olayları tehdit edici olarak algılama düzeyi değişmektedir (Tillfors, 2004). Sosyal fobisi olan kişiler üzerinde gerçekleştirilen beyin görüntülemesinin kullanıldığı çalışmalar sosyal fobisi olan bireylerde sosyal kaygı yaratacak durumlarla karşılaştıklarında sağ dorsolateral prefrontal kortekste, sol inferior temporal kortekste ve sol amigdaloïd-hipokampal bölgede artan kan akımı gözlenmiştir. Aynı zamanda bu bireylerin beyinlerinin sol temporal bölgelerinde kan basıncı oldukça düşüktür (Tillfors, Furmark,

Gözde ÖZDİKMENLİ DEMİR

Marteinsdottir ve Fredrikson, 2002). Elde edilen bu bulgular hem kalıtımın sosyal fobinin ortaya çıkışındaki rolünü, hem de sosyal fobiye sahip kişilerin sosyal kaygı yaratabilecek durumlardaki beyin işleyişlerinin de diğer insanlara göre daha farklı olduğunu ortaya koymaktadır.

2. Davranışsal Ketlenme

Son yıllarda kaygı bozukluklarının etiolojisini inceleyen araştırmaların artmasıyla birlikte, davranışsal ketlenme ve davranış bozuklukları ile olan ilişkisi de incelenmeye başlanmıştır. Davranışsal ketlenmenin kaygı bozukluğu semptomları ile paralellik göstermesi (geri çekilme, konuşmaktan çekinme, sosyal ortamlarda bulunmaktan kaçınma, farklı ortamlarda olmaktan ve farklı insanlarla bir arada bulunmaktan çekinme, artan fizyolojik reaktivasyon) bu iki değişkenin birlikte incelenmesini gereğini doğurmuştur (Turner, Beidel ve Wolff, 1996). Rosenbaum ve arkadaşları (1991) 21 aylık bebekleri yedi yaşına gelene kadar inceledikleri çalışmalarında, ebeveynlerden de ölçümler almışlar ve yüksek davranışsal ketlenme gösteren çocukların ebeveynlerinin de sosyal fobi gibi kaygı bozukluklarına sahip olma risklerinin daha fazla olduğu bulunmuştur. Bir başka ifade ile, davranışsal ketlenmede ailenin rolü büyüktür, bu geçiş kalıtsal aktarım yoluyla olabileceği gibi psikososyal etkiler doğrultusunda da ortaya çıkmış olabilir. Benzer bir araştırma da (Rickman ve Davidson, 1994) davranışsal ketlenmesi yüksek olan çocukların ebeveynlerinin dışavurumlarının düşük olduğu, yüksek derecede kaçınma ve utangaçlık gösterdikleri ve belirsizlik içeren görevlerde hızlı ve kaygılı davrandıkları bulunmuştur.

Davranışsal ketlenmenin sürekliliği üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda; Gest (1997) yaşları 8-12 arasında değişen çocuklardan davranışsal ketlenme ölçümleri almış ve bu çocuklar genç yetişkinlik dönemine geldiklerinde (17-24 yaş) tekrar davranışsal ketlenme düzeyleri ölçülmüştür. Bu araştırmanın sonucunda; çocukluk döneminde sergilenen davranışsal ketlenmenin yaşamın ileri dönemlerinde de varlığını sürdürdüğü bulunmuştur. Çocukluk döneminde çekingen ve sıkılgan olan, karşılaştıkları yeni sosyal durumlar karşısında kaygılanan çocuklar genç yetişkinlik döneminde de benzer davranışsal kaygılar ve sıkıntılar yaşamaktadırlar. Bu araştırmanın diğer ilginç bulguları ise; çocukluk dönemindeki davranışsal ketlenmenin akranlar arasındaki popülerlik ve yaşanan duygusal stresle bağlantısı bulunmazken, genç yetişkinlik

Sosyal Fobinin Etiyolojisinin İncelenmesi Amacıyla Gerçekleştirilen Araştırmalara
Genel Bir Bakış

dönemine gelindiğinde davranışsal ketlenmenin duygusal stres ve akran ilişkilerine olumsuz etkileri olduğu bulunmuştur. Özellikle erkeklerdeki davranışsal ketlenme arttıkça yaşanan duygusal stres de artmaktadır, aynı ilişki kadınlarda bulunmamıştır. Bu bulgular göstermektedir ki çocukluk dönemindeki davranışsal ketlenme belli bir süreklilik göstermekte ve bunun doğurguları kişinin içinde bulunduğu yaşam dönemine ve cinsiyete göre farklılaşabilmektedir. Özerkliğin, duygusal ve ekonomik bağımsızlığın gerçekleştirilmesi gerektiği genç yetişkinlik döneminde devam eden davranışsal ketlenmenin, kişilerarası ilişkiler ve bireyin yaşadığı duygusal stres üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Çocukluk dönemindeki mizaç özellikleri ve davranışsal ketlenmenin ergenlik dönemindeki yansımaları ve bunun cinsiyete göre gösterdiği değişimlerin incelendiği bir başka çalışmada (West ve Newman, 2007) çocukluk döneminde davranışsal ketlenme yaşamının ergenlik dönemindeki sosyal kaygıyı yordadığı bulunmuştur. Amerikan yerlilerinden oluşan bir ergen örnekleme gerçekleştirilen bu çalışmada, çocukluk dönemindeki davranışsal ketlenme düzeyi ebeveynlerden ve ergenlerin kendilerinden alınan geriye dönük (retrospektif) ölçümlerle elde edilmiştir. Sonuçlar özellikle kızlarda davranışsal ketlenme düzeyinin daha yüksek olduğunu ve çocukluk dönemindeki davranışsal ketlenme alanlarının ergenlik dönemine gelindiğinde cinsiyete göre değişen bir tablo sergilediğini göstermektedir. Örneğin erkeklerde çocukluk dönemi korkuları ve tıbbi bir nedeni olmaksızın hasta olma yaşantılarının varlığı genel kaygı düzeyi ve buna bağlı semptomları yordamaktadır. Kızlarda ise çocuklukta bu türdeki ketlenme davranışlarının varlığı ergenlik döneminde akranlarla ilgili yeni durumlar yaşadığında kaygılanma, kendisi ile ilgili olumsuz değerlendirmelere yönelik kaygılar duyma ve genel sosyal kaygılar yaşama ile bağlantılı bulunmuştur.

Davranışsal ketlenmenin sürekliliği ve ortamsal koşullara göre değişimi üzerine yapılan bir başka çalışmada (Asendorpf, 1990), okul öncesi dönem çocukların davranışsal ketlenmeleri okula başlamalarına kadar olan 3 yıllık süresince boylamsal olarak incelenmiştir. Yabancı birinin varlığında ortaya çıkan davranışsal ketlenmenin boylamsal olarak bir sürekliliği olduğu bulunmuştur. Araştırmacının da belirttiği gibi (Asendorpf, 1990), yabancı birinin varlığında ortaya çıkan ketlenme kişiliğin süreklilik gösteren bir boyutu olarak da düşünülebilir. Ancak akranlara yönelik ketlenme sınıf

Gözde ÖZDİKMENLİ DEMİR

ortamına alışma ile paralel olarak bir miktar düşmektedir, ketlenmiş çocuklar da alışık oldukları akranları ile normal ilişkiler içine girebilmektedirler. Alışık olunmayan kişi ve durumlardan sonra bireydeki ketlenmeyi belirleyici en önemli faktörün akranlar tarafından dikkate alınmama ve reddedilme olduğu saptanmıştır.

Davranışsal ketlenmenin genelde bireyde utangaçlık örüntüsü şeklinde kendini gösterdiği düşünülerek utangaç-ketlenmiş mizaca sahip bireylerin yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde kaygı bozukluğuna sahip olup olmadıkları da üzerinde birçok araştırma gerçekleştirilmiştir. Prior, Smart, Sanson ve Oberklaid (2000) çocukluk dönemindeki utangaçlığın ergenlik döneminde kaygı bozukluklarına sahip olma ile olan ilişkisini incelemiş ve utangaçlığın kaygı bozukluğunu yordamada rolü olduğunu bulmuştur. Ancak yine de bahsedilen araştırmanın sonuçları göstermektedir ki her utangaç çocuk ergenlik döneminde kaygı bozuklukları sergilememektedir ve kaygı bozukluğu gösteren ergenlerin büyük bir kısmı da çocukluklarında utangaç olarak tanımlanmamaktadır. Schwartz, Snidman ve Kagan (1999) davranışsal ketlenmesi yüksek olan ve olmayan çocukları iki yaşından ergenliğine başına kadar olan sürede inceledikleri boylamsal çalışmalarında; performans kaygısı, özgül korkular ve ayrılma kaygısı açısından ketlenmesi yüksek olan ve olmayan grup arasında anlamlı bir fark bulunamazken, ketlenmesi yüksek olan grubun olmayan gruptan daha yüksek seviyede sosyal kaygı yaşadığı bulunmuştur. Bu sonuç kaygı bozuklukları arasından sosyal fobinin davranışsal ketlenme ile olan bağına ortaya çıkarmaktadır. Bu araştırmada elde edilen diğer sonuçlar ise davranışsal ketlenmenin ergenliğe kadar süreklilik gösteren bir yapıda olduğunu ortaya konulmasıdır. Ketlenmesi yüksek olan çocuklar daha az gülümsemekte, daha az iletişim kurmaya yönelik davranışlar sergilemekte ve iki yaşında ketlenmesi yüksek olan kız çocukları erkek çocuklara kıyasla ilerleyen yaşlarda daha fazla sosyal kaygı yaşamaktadırlar.

Davranışsal ketlenme ve sosyal fobi ilişkisinin incelendiği bir başka boylamsal çalışmada (Thorell, Bohlin ve Rydell, 2004) ise davranışsal ketlenme; yabancı olana ketlenme (inhibition to the unfamiliar) ve yönetici ketlenme (executive inhibition) olarak ikiye ayrılarak incelenmiş ve bu iki ketlenme türünün farklı psikopatolojilerin ortaya çıkışında belirleyici rol oynadığı belirtilmiştir. Yönetici ketlenmenin daha çok ketlenmenin bilişsel boyutu olduğu ve düşük yönetici ketlenmenin hiperaktivite ile bağlantılı olduğu bulunmuştur. Sosyal kaygı ise yabancı olana ketlenme ile pozitif

yönde ilişkilidir. Yabancı olana ketlenmesi yüksek olan 5 yaş çocukları 8 yaşlarına geldiklerinde normal gruba kıyasla daha fazla sosyal kaygı yaşamaktadırlar.

3. Ailesel Faktörler

Bireyin yaşamındaki yakın ilişkilerin onun davranışları ve gelişimi üzerinde birinci derecede öneme sahip olduğu düşünüldüğünde sosyal fobiye yol açan ailesel faktörler de üzerinde önemle durulan bir araştırma konusu olmuştur. Mancini ve arkadaşları (1996) sosyal fobiye neden olan risk faktörlerini inceledikleri araştırmalarında sosyal fobisi olan bir ebeveyne sahip olmanın çocukta da sosyal fobi gelişmesi riskini arttırdığını bulmuşlardır. Öztürk, Sayar, Uğurad ve Tüzün (2005) de 8-16 yaş grubundaki çocuk ve ergenler üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında sosyal fobiye sahip çocukların annelerinin daha yüksek oranda kaçınma davranışı sergiledikleri ve somatizasyon, depresyon ve düşmanlık (hostilite) puanlarının da daha yüksek olduğunu saptamışlardır. Fyer, Mannuzza, Chapman, Liebowitz ve Klein (1993) diğer kaygı bozuklukları ile kıyaslandığında sosyal fobinin ailesel geçiş gösterme oranının daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Sosyal fobiye sahip genç yetişkinlerin ailelerinde psikiyatrik rahatsızlık bulunma yüzdeleri de sosyal fobisi olmayan gruba göre daha fazladır (İzgiç ve ark., 2000). Diğer bazı çalışmalar ise (örn: Low, Cui ve Merikangas, 2008) sosyal kaygının ailesel geçiş gösterdiğini ancak panik bozukluklarda bu geçişin daha belirgin olduğunu ve sosyal kaygılar ile panik bozuklukların farklı etiyolojik kökenlerden kaynaklanabileceğini ortaya koymuştur. Sosyal kaygıya sahip bireyler ve aileleri üzerine yapılan tüm bu çalışmalar kalıtsal geçişin yanı sıra aileden öğrenilen davranış şekillerinin, tutumların ve ebeveynleri model almanın da sosyal fobinin aktarımında önemli bir rol oynadığını düşündürmektedir.

Çocuklardaki kaygı bozuklukları ile ilişkili olan psikososyal faktörlerin incelendiği bir başka çalışmada (Messer ve Beidel, 1994) kaygı bozukluğu gösteren çocukların kendi yeterliliklerine yönelik algılarının olumsuz olduğu, düşük fiziksel ve bilişsel yeterlilik gösterdikleri, mizaç olarak esnek olmadıkları ve kendi içlerinde karmaşa yaşadıkları bulunmuştur. Ayrıca bu çocuklar kendi ailelerini onları bağımsız olmaya teşvik etmeyen bir tutuma sahip olarak değerlendirmişlerdir. Kaygı bozuklukları gösteren katılımcılar arasında yer alan sosyal fobiye sahip çocuklar diğer kaygı bozukluğu

Gözde ÖZDİKMENLİ DEMİR

gruplarındaki çocuklara göre daha az esnek davranmışlar ve çevresel değişimlerden daha fazla etkilenmişlerdir.

Turner, Beidel, Roberson-Nay ve Tervo (2003) kaygı bozukluğu olan ve çoğunluğu annelerden oluşan ebeveynler ile çocuklarının oyun ortamlarındaki etkileşimlerini inceledikleri çalışmalarında annelerin beklenenin aksine çocuklarını daha az riskli aktivitelere yönlendirdikleri görülmüştür. Ancak, kaygı bozukluğuna sahip ebeveynlerin normal gruba kıyasla çocuklarına fiziksel olarak daha fazla uzak durdukları, çocukları oynarken normal grup kadar huzurlu olamadıkları, duygularını çocuklarıyla yeterince paylaşamadıkları gözlenmiştir. Bu araştırmada yalnızca kaygı bozukluğuna sahip olan ebeveynlerin incelenmiş olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Sosyal fobiye sahip olan ve olmayan ebeveynlerin çocukları ile olan etkileşimlerini ve aile ortamlarını inceleyen araştırmalar bu ailesel geçişin anlaşılmasına ışık tutacaktır.

Lieb ve ark. (2000) 14-17 yaş grubundaki 3000 kadar ergeni ve onların ebeveynlerini inceledikleri boylamsal çalışmalarında ailede var olan psikopatolojilerin ve ebeveynlerin çocuk yetiştirme stillerinin çocuklardaki sosyal fobi üzerinde etkileri olduğunu bulmuşlardır. Sosyal fobiye sahip anne ve babaların çocuğunda da sosyal fobi görülme riski artmaktadır. Sosyal fobisi olan ergenlerin ebeveynlerinin çocuk yetiştirme stilleri incelendiğinde ise bu ebeveynlerin çocuklarına karşı aşırı korumacı ya da reddedici davrandıkları kaydedilmiştir. Bögels, Van Oosten, Muris ve Smulders (2001) sosyal kaygısı yüksek olan ve olmayan çocukları ve ailelerini inceledikleri çalışmalarında, sosyal kaygısı yüksek ebeveynlerin çocuklarının da sosyal kaygısının yüksek olduğunu bulmuşlardır. Çocuğun ailenin sosyallik düzeyine ilişkin algısı olumlulaştıkça sosyal kaygı düzeyi de azalmaktadır. Yine aynı araştırmada, sosyal kaygısı yüksek olan çocukların ailelerinin onlara olan duygusal yakınlıklarının da daha az olduğu bulunmuştur. Sosyal kaygısı yüksek olan çocukların ebeveynleri aşırı koruyucu, duygusal olarak uzak ve katı bir çocuk yetiştirme stiline sahiplerdir.

Cartier, Walker ve Stein (2001), 15-64 yaş grubundaki 8000'den fazla katılımcı ile gerçekleştirdikleri araştırmalarında sosyal fobi ile ilişkili olan içinde ailesel etkenleri de içeren bir grup risk faktörünü incelemişlerdir. Bu araştırmada; ebeveynlerle yakın ilişkiye sahip olmama, sağlık yardımına ihtiyaç duyma, evden kaçma deneyimi yaşamış olma, ilk çocuk olmama

Sosyal Fobinin Etiyolojisinin İncelenmesi Amacıyla Gerçekleştirilen Araştırmalara Genel Bir Bakış

(erkekler için), ailesinde zihinsel gerilik bulunma, çocukluk döneminde üç kereden fazla yer değiştirmiş olma, fiziksel ve cinsel istismara uğramış olma, liseden atılma, okul başarısızlığı ve özel eğitim desteği almış olma (erkekler için) gibi faktörlerin sosyal fobi ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Sosyal fobinin oluşumunda rol oynadığı düşünülen bu risk faktörleri sosyal fobiye, majör depresif bozukluk ve alkol kullanımı eşlik ettiğinde de aynı şekilde kendini göstermektedir.

Algılanan ebeveyn çocuk yetiştirme tarzlarının çocuğun sosyal kaygısı ile olan ilişkisinin incelendiği bir çalışmada (Caster, Inderbitzen ve Hope, 1999) sosyal kaygısı yüksek olan ergenlerin kendi ebeveynlerini; sosyal olarak izole, diğer insanların fikirlerine aşırı derecede önem veren, utangaçlığından ve zayıf performanslarından dolayı kendini kötü hisseden ve sosyal etkinlikleri düşük bireyler olarak tanımlamış oldukları bulunmuştur. Arrindell, Kwee, Methorst, Van Der Ende, Pol ve Moritz (1989) ise sosyal fobiye sahip yetişkinlerin kendi ebeveynlerini reddedici, duygusal sıcaklığı az ve davranışlarında tutarsız olarak değerlendirdiklerini bulmuştur. Ancak bu tür retrospektif araştırmalar bireyin algılarına ve geçmişe yönelik değerlendirmelerine dayalı olduğu için gerçeği tam olarak yansıtmamış olabileceği dikkate alınmalıdır.

Ebeveyn davranışlarının sosyal fobi ile olan ilişkisinin laboratuvar ortamında gözlemlendiği araştırmalardan birinde (Hummel ve Gross, 2001) sosyal kaygısı yüksek olan çocuklar yanlarında annesinin olduğu, babasının olduğu ya da her iki ebeveyninin bulunduğu koşullarda ebeveyni ile yap-boz tamamlama görevi üzerinde çalışmışlar ve bu sırada araştırması tarafından gözlemlenmişlerdir. Sosyal kaygısı yüksek olan gruptaki çocukların ebeveynlerinin (özellikle de annelerinin) kontrol grubundaki ebeveynlere göre çocuklarıyla daha az konuştukları, daha az olumlu geri bildirimde buldukları ve daha çok olumsuz geri bildirim verdikleri bulunmuştur. Bu araştırma sosyal kaygısı olan çocukların ebeveynlerinin çocukları reddeden bir tarz sergilediklerini de ortaya koymaktadır. Hudson ve Rapee (2002) kaygı bozukluğuna sahip çocuklar ve ebeveynlerinin etkileşimlerini gözlemledikleri çalışmalarında bu çocukların annelerinin çocuklara karşı daha müdahaleci davrandıklarını bulmuşlardır. Kaygı bozukluğuna sahip çocukların babaları ile kontrol grubundaki çocukların babaları arasında müdahaleci davranma düzeyleri açısından ise anlamlı bir fark bulunamamıştır. Kaygı bozukluğuna sahip annelerin çocuklarına yönelik

Gözde ÖZDİKMENLİ DEMİR

davranışlarının incelendiği bir başka araştırmada (Whaley, Pinto ve Sigman, 1999) ise kaygı bozukluğuna sahip annelerin çocuklarına daha az sıcak davrandıkları, özerklik konusunda onları desteklemedikleri ve onlara sürekli olarak eleştirel yaklaştıkları saptanmıştır.

Ailedeki evlilik doyumu, ailesel özellikler ile çocuğun sahip olduğu korkular ve sosyal kaygılar arasındaki ilişkilerin incelendiği bir araştırmada ise (Peleg-Popko ve Dar, 2001) aşırı korumacı, bir arada olmaya aşırı önem veren, çocuğun bireysel gelişimini kısıtlandığı ailelerde yetişen çocukların sosyal kaygılarının daha fazla olduğu bulunmuştur. Bahsedilen araştırmada; bu tarz aşırı korumacı ailelerdeki evlilik doyumunun da düşük olduğu, düşük evlilik doyumunun ise çocuğa korkular ve sosyal kaygılar geliştirme şeklinde olumsuz olarak yansıdığı kaydedilmiştir. İlişkilerin katı ve sorunlu olduğu ailelerde ya da evlilik doyumunun düşük olduğu ailelerde yetişen çocukların korku ve sosyal kaygı seviyelerinin yüksek olması olasılığının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Rubin, Burgess ve Hastings (2002) ebeveyn davranışlarının çocukların davranışsal ketlenmeleri ve sosyal geri çekilmeleri ile olan bağıny inceledikleri boylamsal araştırmalarında çocukta iki yaşında gözlenen davranışsal ketlenmenin 4 yaşında da sürekliliğini koruduğunu bulmuşlardır. Ayrıca, ebeveyn tutumları da çocuğun davranışsal ketlenmeleri üzerinde önemli bir role sahiptir. Bahsedilen araştırmada, çocuklarını psikolojik olarak kontrol eden ya da onlara yönelik alaycı bir tutum sergileyen annelerin çocuklarının daha suskun davrandıkları ve sosyal ortamlarda davranışsal ketlenme yaşadıkları bulunmuştur. Okulöncesi dönem çocukları ile gerçekleştirilen diğer bazı çalışmalar da yaşamın bu ilk yıllarında ketlenmiş olan çocukların yetişkinliğe geçiş döneminde de karşı cinsle ilişkiler ve iş hayatında sorunlar yaşadıkları (Asendorpf, Denissen ve Van Aken, 2008), daha az demokratik olan ve aşırı koruyucu ailelerden geldikleri (Coplan, Prakash, O'Neil ve Armer, 2004) bulunmuştur. Ailelerin de eğitilmesi ile gerçekleştirilen okul öncesi ve okul dönemindeki çocukların kaygının azaltılmasına yönelik uygulamalı çalışmaların (örn: Rapee, Kennedy, Ingram, Edwards, ve Sweeney, 2005) çocuklardaki sosyal kaygıların azaltılmasında oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Görüldüğü gibi yaşamın ilk yıllarında yaşanan yaşantılar, ebeveynlerin çocuğa yönelik tutumları çocuğun benlik algısının şekillenmesinde önemli bir role sahip olmakta ve dünyayı keşfetmeye yönelik istek ve cesaretini etkilemektedir.

Ailesel faktörlerin yanı sıra, bireyin başından geçen yaşam olayları da sosyal fobi üzerinde önemli bir role sahiptir. Sosyal fobisi olan ve olmayan yetişkin grupların incelendiği bir çalışmada (Marteinsdottir, Svensson, Svedberg, Anderberg ve von Knorring, 2007), sosyal fobisi olan grubun çocukluk dönemleri ile ilgili daha fazla sayıda olumsuz yaşam olayı rapor ettikleri bulunmuştur. Akran zorbalığına maruz kalma, okulda gerçekleşen aşağılayıcı yaşantılar, istismara uğrama gibi çocukluk yaşantıları sosyal fobi tanısı almış olan grupta daha fazladır.

4. Bağlanma Kuramına Dayalı Açıklamalar

Vertue (2003) sosyal kaygıları ve oluşumunu incelediği birleştirilmiş modelinde ağırlıklı olarak bağlanma kuramından yola çıkmış ve sosyal kaygıların çok küçük yaşlarda ortaya çıktığını, bebekle bakıcısı arasında kurulan ilişkinin bunun temelini oluşturduğunu belirtmiştir. Bağlanma kuramının da öngördüğü gibi, bebek yaşamda kalabilmek için çevreye uyum sağlamaya çalışmakta, biyolojik ve sosyal gereksinimlerini sağlanabilmesi için bakıcısı ile bir bağ kurmakta ve hayata ilişkin ilk algıları da kurduğu bu ilişki doğrultusunda şekillenmektedir. Bebek daha yaşamının ilk aylarında oluşturduğu içsel çalışma modelleri (internal working models) ile kendi benliği ve diğer insanlarla ilgili temsillerini oluşturmaktadır. Bireyin oluşturduğu bu içsel çalışma modelleri olumsuz yönde ise, diğer insanlara yönelik güven oluşmamış ve birey bu konuda kaygılı ise kendi davranışlarının da başarıya ulaşacağına güven duymamakta ve yoğun bir kaygı yaşamaktadır. Bu kaygılar başarısızlığı beraberinde getirebilmekte ve başarısız sonuçlar da bireyin bu konudaki olumsuz bilişsel yapılanmalarını güçlendirmektedir.

Bağlanma yaşantılarının bireyin yaşamının ileri dönemlerinde olan kişilerarası ilişkileri üzerindeki önemli rolü bilinmesine rağmen sosyal fobilerin oluşumundaki etiyolojik katkısı pek fazla bilinmemektedir. Bu alanda gerçekleştirilmiş olan sınırlı sayıdaki çalışmalardan biri (Al-Yagon, 2008) çocuğun sosyal yalnızlığının onun içselleştirilmiş problemler yaşaması ve kaçınan bağlanmaya sahip olması ile pozitif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Son dönemlerde bebek-anne etkileşiminin ve bağlanma tarzlarının incelendiği bazı çalışmalar (örn: Bar-Haim, Dan, Eshel ve Sagi-Schwartz, 2007; Murray ve ark., 2008; Rosnay, Cooper, Tsigaras ve Murray, 2006) ise sosyal fobinin etiyolojisinde bağlanma yaşantılarının rolüne dair

Gözde ÖZDİKMENLİ DEMİR

ipuçları sağlamıştır. Rosnay ve arkadaşları (2006) 12-14 aylık bebekler ve anneleri ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında sosyal kaygı gösteren annelerin bebeklerinin yabancı bir kişinin odaya geldiği durumda daha fazla korku yaşadıkları ve kaçınma türünde davranışlar sergilediklerini bulmuşlardır. Bebeklerin 10 yıl boyunca incelendiği bir başka çalışmada (Bar-Haim ve ark., 2007) on iki aylıkken ambivalent bağlanma sergileyen bebeklerin güvenli bağlanana göre ilerleyen yıllarda daha fazla okul fobisi yaşadıkları saptanmıştır. Aynı zamanda özellikle ambivalent bağlanmaya sahip olan erkek çocuklarının 11 yaşlarına geldiklerinde sosyal fobi düzeyleri de güvenli bağlanan çocuklara kıyasla daha yüksektir. Murray ve arkadaşları (2008) nın 10-14 aylık bebekler ve anneleri üzerinde gerçekleştirdiği araştırmalarında sosyal fobisi olan anneye sahip bebeklerin daha fazla davranışsal ketlenme yaşadıkları ve yabancılara karşı kaçınma yaşadıklarını bulmuşlardır. Özellikle annesi sosyal fobiye sahip erkek çocuklar artan korku tepkileri vermişlerdir. Sosyal kaygıları yüksek olan annelerin yabancı bir kişi ortama geldiğinde çocuklarını onunla etkileşime girmede de yüreklendirmediği gözlenmiştir.

5. Duygusal ve Bilişsel Yapılanmalara Dayalı Açıklamalar

Southam-Gerow ve Kendall (2000) duyguları anlama becerisindeki gelişimin psikopatolojiler üzerindeki rolünü temel alarak gerçekleştirdikleri araştırmalarında kaygı bozukluğu olan ve olmayan ergenleri duyguları anlama becerileri açısından kıyaslamışlardır. Bu araştırma sonucunda, kaygı bozukluğu gösteren ergenlerin duyguların saklanması ve değişebilmesi konusundaki algılarında normal gruba kıyasla sorunlar olduğunu bulmuşlardır. Duyguların saklanması ve değişebilmesi duygu düzenlenmesinin (emotional regulation) temel taşlarını oluşturmaktadır. Bu sonuç kaygı bozukluklarına sahip gençlerin duygularını düzenleyebilmeleri konusunda sorunlar yaşadıklarına dair bir ipucu olabilmektedir. Ancak, sosyal fobiye sahip çocukların ve ergenlerin duyguları, diğer insanların duygularına yönelik algıları ve sahip oldukları duygu düzenleme becerisine ilişkin yapılacak çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Ayrıca, sosyal kaygısı yüksek olan ilkökul çocukları üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada (Muris, Merckelbach ve Damsma, 2000) bu çocukların davranışlara yönelik algılarında yanlılıklar yaşadıkları ve bir sosyal olayı korkutucu olarak algılayarak bu konudaki kararlarında normal çocuklara göre daha hızlı davrandıkları bulunmuştur. Sosyal kaygısı yüksek

çocuklar kendilerine anlatılan çeşitli sosyal ortamlarda bulunma ile ilgili hikayeleri daha başından korkutucu bulmuşlar ve tepki vermişlerdir. Bu durum çocukların bilişsel yapılarındaki yanlılık ve duygusal düzenleme ile ilgili bir sorununun varlığı ile açıklanabilir. Aynı zamanda sosyal fobiye sahip bireylerin sosyal alanda yaşadıkları sorunlarla başa çıkmada problem çözme ve sosyal destek alma gibi olumlu başa çıkma stratejileri yerine kaçınmayı tercih ettikleri de bulunmuştur (Keskin ve Orgun, 2007).

Bilişsel şemalarımızın, çevredeki olaylara, insanlara ve kendimize yönelik algılarımızın da birçok davranış bozukluğuna olduğu gibi sosyal fobinin oluşumuna da etkileri bulunmaktadır. Rapee ve Heimberg (1997) sosyal fobiyi açıklamak amacıyla ortaya koydukları bilişsel davranışçı modellerinde, sosyal fobiye sahip kişilerin çevredeki insanları kendilerini negatif olarak değerlendirecek dışsal birer tehdit unsuru olarak değerlendirdiklerini belirtmektedirler. Çevredeki insanların negatif değerlendirmelerine yönelik algılar, bireyin iletişim içinde bulunduğu insanlardan gelen sıkılma, isteksizlik gibi tepkilere daha fazla odaklanmasına, benliğinin diğer insanlar tarafından olumsuz olarak algılandığının düşünülmesine yol açar. Birey gösterdiği performansın çevredeki insanların standartlarının çok altında olduğunu düşünür, buna yönelik aldığı dışsal ipuçları da onda fiziksel, bilişsel ve davranışsal kaygı semptomlarını beraberinde getirir. Bu model bizlere sosyal fobinin altında yatan bilişsel mekanizmaları açıklamaya yönelik test edilmeye açık bir alt yapı sunmaktadır.

Rheingold, Herbert ve Franklin (2003) sosyal fobiye sahip ergenlerin kontrol grubuna kıyasla, olumsuz sosyal olayları yaşama olasılıklarını daha yüksek gördüklerini ve bunların bedeline ilişkin çok daha olumsuz değerlendirmeye sahip olduklarını bulunmuşlardır. Sosyal fobinin yetişkinler üzerinde bilişsel olarak incelenmesine yönelik araştırmalar oldukça fazla olmasına rağmen ergenler ve çocuklara yönelik yapılacak araştırmalara ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır.

6. Sonuç ve İleriye Dönük Araştırma Önerileri

Sosyal fobinin etiyolojisine yönelik dünyada ve ülkemizde yapılan çalışmaların belli konu başlıkları altında ele alınarak incelemeye çalışıldığı bu yazıda ulaşılan sonuçlar ve öneriler şöyle sıralanabilir:

Gözde ÖZDİKMENLİ DEMİR

1. Sosyal fobi görülme sıklığı oldukça fazla olan bir davranış bozukluğu olması ve yaşamın oldukça erken dönemlerinde (çocukluk ve ergenlik) ortaya çıkması nedeniyle üzerinde çalışma yapılması gereken önemli bir davranış bozukluğudur. Ülkemizde bu alanda yapılan çalışmalara baktığımızda (örn: Bayramkaya ve ark., 2005; İzgiç ve ark., 2000; Keskin ve Orgun, 2007; Öztürk ve ark., 2005) bunların sayıca son derece az olduğu anlaşılmaktadır. Bu rahatsızlığın sıklığı, başlangıç yaşı, cinsiyete göre değişimi, sosyo-ekonomik düzey ve ailesel faktörlerle olan bağının kapsamlı olarak incelenmesine ve sosyal fobiye yol açan risk faktörlerinin bilinmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

2. Psikoloji literatüründe sosyal fobiyi ölçen çocuklar (The Social Phobia and Anxiety Inventory for Children, SPAI-C, Beidel, Turner ve Morris, 1995), ergenler (The Social Anxiety and Avoidance Scale for Adolescents, SAASA, Cunha ve ark., 2008; The Questionnaire about Interpersonal Difficulties for Adolescents, QIDA, Ingles ve ark., 2005) ve yetişkinler (The Social Phobia Inventory, SPIN, Connor ve ark., 2000) için geliştirilmiş ölçekler bulunmaktadır. Ülkemizde de çocuklar ve ergenler için geliştirilmiş (Demir, Demir, Özmen ve Uysal, 1999) ve uyarlaması yapılmış (Aydın ve Tekinsav-Sütçü, 2007) ölçekler bulunmasına rağmen özellikle okul dönemi (1.-5. sınıflar) ve okul öncesi dönem çocuklarında sosyal fobi ve davranışsal ketlenme düzeyini ölçen ölçüm araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle de sosyal fobi başlangıcı çocukluk çağı ve ergenlik başları olan bir davranış bozukluğu olduğu için bebeklik ve çocukluk dönemlerinin incelenmesi gerekmektedir.

3. Yetişkinlik yıllarında sosyal fobi tanısı almış bireylerin bebeklik, çocukluk ve ergenlik dönemlerinde ne gibi psikolojik, sosyal, ailesel ve kültürel değişkenlerden etkilendikleri, kişilik özellikleri, ketlenme düzeyleri gibi değişkenler açısından incelenmesi de sosyal fobiye giden gelişimsel yolların anlaşılabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sayede sosyal fobinin oluşumunu yaşamın erken dönemlerinden başlayarak engelleyebilecek önlemler çalışmaları geliştirilmesi de mümkün olacaktır.

4. Gelişimsel psikopatoloji perspektifinden bakıldığında, her utangaç ya da içe dönük çocuğun gençlik ve yetişkinlik yıllarında sosyal fobi geliştirmesi beklenmemektedir. Ancak okul öncesi dönemde davranışsal ketlenmesi ve sosyal kaygısı yüksek olan çocukların gözlemlendiği detaylı boylamsal çalışmalar bize hangi risk faktörlerinin sosyal fobiye gidişi sağladığı

Sosyal Fobinin Etiyolojisinin İncelenmesi Amacıyla Gerçekleştirilen Araştırmalara
Genel Bir Bakış

konusunda yol gösterici olacaktır. Sosyal fobi ve benzer olumsuz davranışsal sonuçlarla ilişkili ön koşulların bilinmesi sayesinde çocuklarımızın daha sağlıklı bir sosyal-duygusal gelişim göstermeleri sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

- AL-YAGON, M. (2008), "Maternal Personal Resources and Children's Socioemotional and Behavioral Adjustment", *Child Psychiatry Human Development*, 39, 283-298.
- AMERİKAN PSİKİYATRİ BİRLİĞİ (2001), *DSM-IV-TR Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı*, Washington, DC: American Psychological Association.
- ANDREWS, G., Stewart, G., Allen, R. ve Henderson, A. S. (1990), "The genetics of six neurotic disorders: a twin study", *Journal of Affective Disorders*, 19, 23-29.
- ARRINDELL, W. A., Kwee, M. G. T., Methorst, G. J., Van Der Ende, J., Pol, E. ve Moritz, B. J. M. (1989), "Perceived parental rearing styles of agoraphobic and socially phobic in-patients", *British Journal of Psychiatry*, 155, 526-535.
- ASENDORPF, J. B. (1990), "Behind social withdrawal: Shyness, unsociability, and peer avoidance", *Human Development*, 33, 250-259.
- ASENDORPF, J. B., Denissen, J. J. A. ve Van Aken, M. A. G. (2008), "Inhibited and aggressive preschool children at 23 years of age: Personality and social transitions into adulthood", *Developmental Psychology*, 44(4), 997-1011.
- AYDIN, A. ve Tekinsav-Sütçü, S. (2007), "Ergenler İçin Sosyal Kaygı Ölçeğinin (ESKÖ) Geçerlik ve Güvenirliğinin İncelenmesi", *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 14(2), 79-89.
- BAR-HAIM, Y., Dan, O., Eshel, Y. ve Sagi-Schwartz, A. (2007), "Predicting children's anxiety from early attachment relationships", *Journal of Anxiety Disorders*, 21, 1061-1068.
- BAYRAMKAYA, E., Toros, F. ve Özge, C. (2005), "Ergenlerde Sosyal Fobi İle Depresyon, Öz Kavram, Sigara Alışkanlığı Arasındaki İlişki", *Klinik Psikiyatoloji Bülteni*, 15(4), 165-173.

Gözde ÖZDİKMENLİ DEMİR

- BEATTY, M. J., Heisel, A. D., Hall, A. E., Levine, T. R. ve La France, B. H. (2002), "What can we learn from the study of twins about genetic and environmental influences on interpersonal affiliation, aggressiveness, and social anxiety?: A meta-analytic study", *Communication Monographs*, 69(1), 1-18.
- BEIDEL, D. C., Turner, S. M. ve Morris, T. L. (1995), "A new inventory to assess childhood social anxiety and phobia: The social phobia and anxiety inventory for children", *Psychological Assessment*, 7, 73-79.
- BEIDEL, D. C., Turner, S. M. ve Morris, T. L. (1999), "Psychopathology of childhood social phobia", *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(6), 643-651.
- BOYD, J. H., Rae, D. S., Thompson, J. W., Burns, B. J., Bourdon, K., Locke, B. Z. ve Regier, D. A. (1990), "Phobia: prevalence and risk factors", *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 25, 314-323.
- BÖGELS, S. M., Van Oosten, A., Muris, P. ve Smulders, D. (2001), "Family correlates of social anxiety in children and adolescents", *Behaviour Research and Therapy*, 39, 273-287.
- CARTIER, M. J., Walker, J. R. ve Stein, M. B. (2001), "Social phobia and potential childhood risk factors in a community sample", *Psychological Medicine*, 31, 307-315.
- CASTER, J. B., Inderbitzen, H. M. ve Hope, D. (1999), "Relationship between youth and parent perceptions of family environment and social anxiety", *Journal of Anxiety Disorders*, 13(3), 237-251.
- CONNOR, K. M., Davidson, J. R. T., Churchill, L. E., Sherwood, A., Foa, E., ve Wesler, R. H. (2000), "Psychometric properties of the Social Phobia Inventory (SPIN)", *British Journal of Psychiatry*, 176, 379-386.
- COPLAN, R. J., Prakash, K., O'Neil, K., ve Armer, M. (2004), "Do you "Want" to play? Distinguishing between conflicted shyness and social disinterest in early childhood", *Developmental Psychology*, 40(2), 244-258.
- CUNHA, M., Gouveia, J. P. ve Ceu Salvador, M. (2008), "Social fears in adolescence: The social anxiety and avoidance scale for adolescents", *European Psychologist*, 13(3), 197-213.

Sosyal Fobinin Etiyolojisinin İncelenmesi Amacıyla Gerçekleştirilen Araştırmalara
Genel Bir Bakış

- DEMİR, T., Demir, D. E., Özmen, E. ve Uysal, Ö. (1999), "Çapa çocuk ve ergenler için sosyal fobi ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği", *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 12(4), 23-30.
- FINDLAY, L. C. ve Coplan, R. J. (2008), "Come out and play: Shyness in childhood and the benefits of organized sports participation", *Canadian Journal of Behavioural Science*, 40(3), 153-161.
- FYER, A. J., Mannuzza, S., Chapman, T. F., Liebowitz, M. R. ve Klein, D. F. (1993), "A direct interview family study of social phobia", *Archives of General Psychiatry*, 50, 286-293.
- GEST, S. D. (1997). Behavioral inhibition: Stability and association with adaptation from childhood to early adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(2), 467-475.
- HUDSON, J. L. ve Rapee, R. M. (2000), "The origins of social phobia", *Behavior Modification*, 24(1), 102-129.
- HUDSON, J. L. ve Rapee, R. M. (2002), "Parent-child interactions in clinically anxious children and their siblings", *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 31(4), 548-555.
- HUMMEL, R. M. ve Gross, A. M. (2001), "Socially anxious children: An observational study of parent-child interaction", *Child and Family Behavior Therapy*, 23(3), 19-41.
- INGLES, C. J., Hidalgo, M. D. ve Mendez, F. X. (2005), "Interpersonal difficulties in adolescence: A new self-report measure", *European Journal of Psychological Assessment*, 21(1), 11-22.
- İZGİÇ, F., Akyüz, G., Doğan, O. ve Kuğu, N. (2000), "Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Fobi Yaygınlığı", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 1(4), 207-214.
- KENDLER, K. S., Karkowski, L. M. ve Prescott, C. A. (1999), "Fears and phobias: Reliability and heritability", *Psychological Medicine*, 29(3), 539-553.
- KENDLER, K. S., Neale, M. C., Kessler, R. C., Heath, A. C. ve Eaves, L. J. (1992), "The genetic epidemiology of Phobias in Women: The interrelationship of agoraphobia, social phobia, situational phobia, and simple phobia", *Archives of General Psychiatry*, 49, 273-281.

Gözde ÖZDİKMENLİ DEMİR

- KESKİN, G. ve Orgun, F. (2007)., "Bir Grup Üniversite Öğrencisinde Sosyal Fobi Yaşama Durumlarının ve Başa Çıkma Stratejilerinin Değerlendirilmesi", *Anatolian Journal of Psychiatry*, 8, 262-270.
- KIM, J. Ve Gorman, J. (2005), "The psychobiology of anxiety", *Clinical Neuroscience Research*, 4, 335-347.
- LIEB, R. L., Wittchen, H., Höfler, M., Fuetsch, M., Stein, M. B. ve Merikangas, K. R. (2000), "Parental psychopathology, parenting styles, and the risk of social phobia in offspring: A prospective-longitudinal community study", *Archives of General Psychiatry*, 57, 859-866.
- LOW, N. C. P., Cui, L. Ve Merikangas, K. R. (2008), "Specificity of familial transmission of anxiety and comorbid disorders", *Journal of Psychiatric Research*, 42, 596-604.
- MANCINI, C., Van Amaringen, M., Szatmari, P., Fugere, C., Boyle, M. (1996), "A high-risk pilot study of the children of adults with social phobia", *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 35(11), 1511-1518.
- MARCIN, M. S. ve Nemeroff, C. B. (2003), "The neurobiology of social anxiety disorder: The relevance of fear and anxiety", *Acta Psychiatrica Scand*, 108(Suppl. 417), 51-64.
- MARTEINSDOTTIR, I., Svensson, A., Svedberg, M., Anderberg, U. M. ve von Knorring, L. (2007). The role of life events in social phobia. *Nord J Psychiatry*, 61(3), 207-212.
- MESSER, S. C. ve Beidel, D. C. (1994), "Psychosocial correlates of childhood anxiety disorders", *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 33(7), 975-983.
- MURIS, P., Merckelbach, H. ve Damsma, E. (2000), "Threat perception bias in nonreferred, socially anxious children", *Journal of Clinical Child Psychology*, 29(3), 348-359.
- MURRAY, L., Rosnay, M., Pearson, J., Bergeron, C., Schofield, E., Royal-Lawson ve Cooper, P. J. (2008), "Intergenerational transmission of social anxiety: The role of social referencing processes in infancy", *Child Development*, 79(4), 1049-1064.
- NEAL, J. A. ve Edelman, R. J. (2003), "The etiology of social phobia: Toward a developmental profile", *Clinical Child Review*, 23, 761-786.

Sosyal Fobinin Etiyolojisinin İncelenmesi Amacıyla Gerçekleştirilen Araştırmalara
Genel Bir Bakış

- NELSON, E. C., Grant, J. D., Bucholz, K. K., Glowinski, A., Madden, P. A. F., Reich, W. Ve ark. (2000), "Social phobia in a population-based female adolescent twin sample: Co-morbidity and associated suicide-related symptoms", *Psychological Medicine*, 30(4), 797-804.
- ÖZTÜRK, M., Sayar, K., Uğurad, I. ve Tüzün, (2005), "Sosyal Fobisi Olan Çocukların Annelerinde Sosyal Fobi Yaygınlığı", *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 15(2), 60-64.
- PAPEE, R. M. ve Heimberg, R. G. (1997), "A cognitive-behavioral model of anxiety in social phobia", *Behaviour Research and Therapy*, 35(8), 741-756.
- RAPEE, R. M., Kennedy, S., Ingram, M., Edwards, S. Ve Sweeney, L. (2005), "Prevention and early intervention of anxiety disorders in inhibited preschool children", *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(3), 488-497.
- PELEG-POPKO, O. ve Dar, R. (2001), "Marital quality, family patterns, and children's fears and social anxiety", *Contemporary Family Therapy*, 23(4), 465-487.
- PRIOR, M., Smart, D., Sanson, A. ve Oberklaid, F. (2000), "Does shy-inhibited temperament in childhood lead to anxiety problems in adolescence?", *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39(4), 461-468.
- PULIAFICO, A. C., Comer, J. S. ve Kendall, P. C. (2007), "Social phobia in youth: The diagnostic utility of feared social situations", *Psychological Assessment*, 19(1), 152-158.
- RHEINGOLD, A. A., Herbert, J. D. ve Franklin, M. E. (2003), "Cognitive bias in adolescents with social anxiety disorder", *Cognitive Therapy and Research*, 27(6), 639-655.
- RICKMAN, M. D. ve Davidson, R. J. (1994), "Personality and behavior in parents of temperamentally inhibited and uninhibited children", *Developmental Psychology*, 30(3), 346-354.
- ROSENBAUM, J. F., Biederman, J., Hirshfeld, D. R., Bolduc, E. A., Faraone, S. V., Kagan, J. ve ark. (1991), "Further evidence of an association between behavioral inhibition and anxiety disorders: Result from a

Gözde ÖZDİKMENLİ DEMİR

- family study of children from a non-clinical sample", *Journal of Psychiatric Research*, 25(1), 49-65.
- ROSNAY, M., Cooper, P. J., Tsigaras, N. ve Murray, L. (2006), "Transmission of social anxiety from mother to infant: An experimental study using a social referencing paradigm", *Behaviour Research and Therapy*, 44, 1165-1175.
- RUBIN, K. H., Burgess, K. B. ve Hastings, P. D. (2002), "Stability and social-behavioral consequences of toddlers' inhibited temperament and parenting behaviors", *Child Development*, 73(2), 483-495.
- SCHNEIDER, F. R., Johnson, J., Hornig, C. D., Liebowitz, M. R. Ve Weissman, M. M. (1992), "Social phobia: Comorbidity and mobility in an epidemiologic sample", *Archives of General Psychiatry*, 49, 282-288.
- SCHWARTZ, C. E., Snidman, N., Kagan, J. (1999), "Adolescent social anxiety as an outcome of inhibited temperament in childhood", *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(8), 1008-1015.
- SOUTHAM-GEROW, M. A. ve Kendall, P. C. (2000), "A preliminary study of the emotion understanding of youths referred for treatment of anxiety disorders", *Journal of Clinical Child Psychology*, 29(3), 319-327.
- STEIN, M. B., Chartier, M. J., Kozak, M. V., King, N. ve Kennedy, J. L. (1998), "Genetic linkage to the serotonin transporter protein and 5HT2A receptor genes excluded in generalized social phobia", *Psychiatry Research*, 81, 283-291.
- TURNER, S. M., Beidel, D. C., Dancu, C. V. ve Keys, D. J. (1986), "Psychopathology of social phobia and comparison to avoidant personality disorder", *Journal of Abnormal Psychology*, 95(4), 389-394.
- TURNER, S. M., Beidel, D. C. ve Wolff, P. L. (1996), "Is behavioral inhibition related to the anxiety disorders?", *Clinical Psychology Review*, 16(2), 157-172.
- THORELL, L. B., Bohlin, G. ve Rydell, A. M. (2004), "Two types of inhibitory control: Predictive relations to social functioning", *International Journal of Behavioral Development*, 28(3), 193-203.
- TILLFORS, M. (2004), "Why do some individuals develop social phobia? A review with emphasis on the neurobiological influences", *Nord J Psychiatry*, 58, 267-276.

Sosyal Fobinin Etiyolojisinin İncelenmesi Amacıyla Gerçekleştirilen Araştırmalara
Genel Bir Bakış

- TILLFORS M., Furmark, T., Marteinsdottir, I. ve Fredrikson, M. (2002), "Cerebral blood flow during anticipation of public speaking in social phobia: A PET study", *Biol Psychiatry*, 52, 1113-1119.
- TILLMAN, R., Geller, B., Bolhofner, K., Craney, J. L., Williams, M. ve Zimerman, B. (2003), "Ages of onset and rates of syndromal and comorbid DSM-IV diagnoses in prepubertal and early adolescent bipolar disorder phenotype", *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42(12), 1486-1494.
- TURNER, S. M., Beidel, D. C., Roberson-Nay, R. ve Tervo, K. (2003), "Parenting behaviors in parents with anxiety disorders", *Behaviour Research and Therapy*, 41, 541-554.
- VERTUE, F. M. (2003), "From adaptive emotion to dysfunction: An attachment perspective on social anxiety disorder", *Personality and Social Psychology Review*, 7(2), 170-191.
- WARREN, S. L., Schmitz, S. ve Emde, R. N. (1999), "Behavioral genetic analyses of self-reported anxiety at 7 years of age", *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(11), 1403-1408.
- WEST, A. E., ve Newman, D. L. (2007), "Childhood behavioral inhibition and the experience of social anxiety in American Indian adolescents", *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 13(3), 197-206.
- WHALEY, S. E., Pinto, A. ve Sigman, M. (1999), "Characterizing interactions between anxious mothers and their children", *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67(6), 826-836.